

**Міністерство освіти і науки України
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
Факультет суспільних наук
Кафедра політології і державного управління**

Навчально-методична серія
«КАФЕДРА»

№ 27

Михайло Зан, Ганна Мелеганич

ЕТНОПСИХОЛОГІЯ

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Ужгород – 2015

УДК
ББК Ф
М

Зан М., Мелеганич Г. Етнопсихологія : навчально-методичні рекомендації / Михайло Зан, Ганна Мелеганич; Навчально-методична серія «КАФЕДРА» / № 27; [Ужгород. нац. ун-т; Факультет сусп. наук; Каф. політології і держ. управління]. – Ужгород, 2015. – 48 с.

Розробники:

Зан Михайло Петрович, кандидат історичних наук, доцент кафедри політології і державного управління факультету суспільних наук УжНУ

Мелеганич Ганна Ігорівна, кандидат політичних наук, доцент кафедри політології і державного управління факультету суспільних наук УжНУ

Рецензенти:

Лендьел Мирослава Олександрівна, доктор політичних наук, професор, завідувачка кафедри політології і державного управління факультету суспільних наук УжНУ;

Токар Маріан Юрійович, кандидат історичних наук, професор кафедри політології і державного управління факультету суспільних наук УжНУ

Навчально-методична серія «КАФЕДРА» / № 27

(створена рішенням кафедри політології і державного управління ФСН УжНУ, протокол № 7 від 26 лютого 2014 року)

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри політології і державного управління факультету суспільних наук УжНУ

Протокол №2 від «30» вересня 2014 року

Схвалено методичною комісією ДВНЗ «Ужгородський національний університет» за напрямом підготовки зі спеціальності 7.03010401 –

Політологія, 8.03010401 – Політологія

Протокол № 20 року

©Михайло Зан, Ганна Мелеганич, 2015
© Навчально-методична серія «КАФЕДРА», 2015

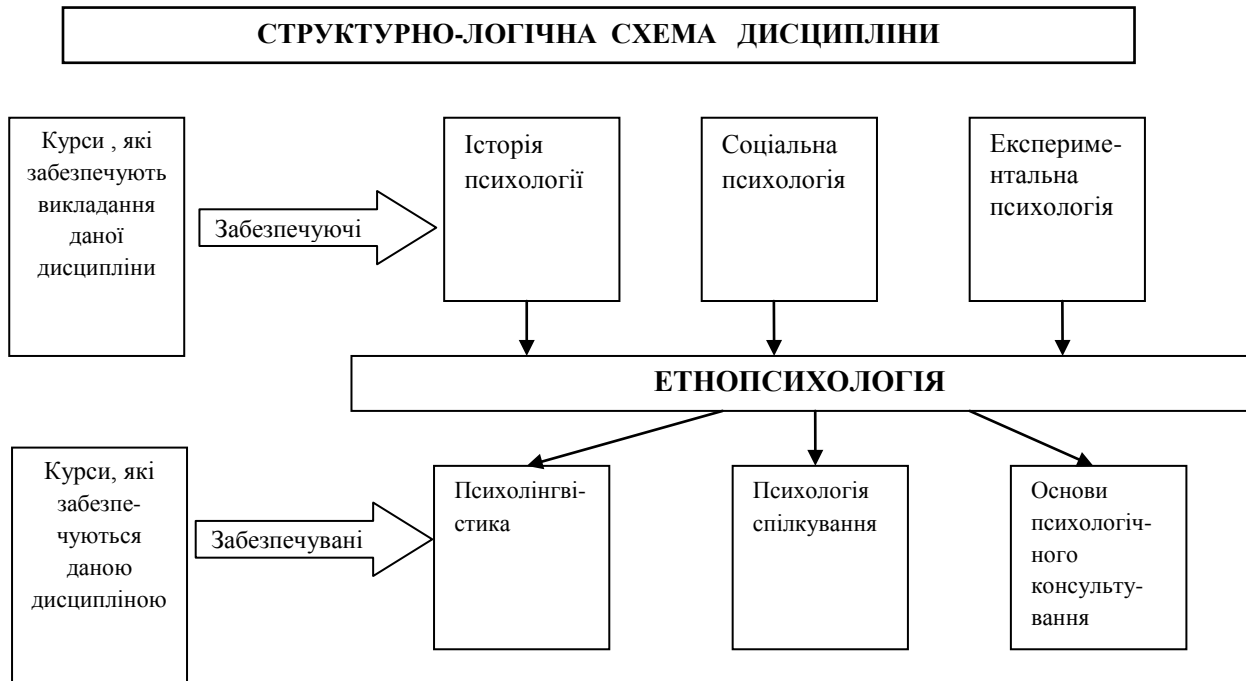
ЗМІСТ

1. Опис навчальної дисципліни.....
2. Структурно-логічна схема навчальної дисципліни.....
3. Тематичний план навчальної дисципліни.....
4. Мета та завдання навчальної дисципліни.....
5. Зміст програми навчальної дисципліни.....
6. Плани практичних занять.....
7. Завдання для самостійної та індивідуальної роботи.....
8. Завдання для контролю навчальних досягнень студентів.....
9. Рекомендована література.....
10. Перелік питань для підсумкового модульного контролю (іспит).
11. Тестові завдання для контролю якості знань студентів.....
12. Шкала оцінювання навчальних досягнень студентів.....

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

<i>Найменування показників</i>	<i>Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень</i>	<i>Характеристика навчальної дисципліни</i>	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 03	Галузь знань: 0301 – Соціально-політичні науки Напрямок підготовки: 6.030102 – Психологія	За вибором	
Модулів – 01		Рік підготовки:	
Змістових модулів – 10		4-й	3-й
Загальна кількість годин – 108		Семестр	
		1-й	2-й
		Лекції	
Тижневих годин для денної форми навчання: 02 аудиторних – 30 самостійної роботи студента – 50 індивідуальної роботи студента – 28 год.	Освітньо-кваліфікаційний рівень: бакалавр	18 год.	10 год.
		Практичні	
		12 год.	-
		Лабораторні	
		0 год.	-
		Самостійна робота	
		50 год.	70 год.
		Індивідуальні завдання	
28 год.	28 год.		
		Вид контролю	
		іспит	залік

2. СТРУКТУРНО-ЛОГІЧНА СХЕМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

3. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	Денна форма						Заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб	інд.	с.р.		л	п	лаб	інд.	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Тема 1. Предмет та методи етнопсихології	6	2				4	6	2				4
Тема 2. Історія виникнення і становлення етнопсихології як науки	12	6				6	12	2				10
Тема 3. Теорії етносу та концепції етнічності	8	4				4	8					8
Тема 4. Статичні характеристики етносу	8	2				6	8	2				6
Тема 5. Динамічні характеристики етносу	8	2				6	8	2				6
Тема 6. Основні чинники формування етнопсихологічних відмінностей народів світу	8	2				6	8	8				8
Тема 7. Психологічна характеристика етнічних спільнот через призму теорії етносу	8		2			6	8					8
Тема 8. Соціоніка та її евристичний потенціал для вивчення міжетнічної взаємодії	10		4			6	10					10
Тема 9. Етнопсихологія	8		2			6	8					8

українців												
Тема 10. Етнопсихологічні особливості та діловий етикет народів світу	32		4		28		32	2				30
Усього годин	108	18	12		28	50	108	10				98

4. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Мета навчальної дисципліни «Етнопсихологія» – вивчення етнічних особливостей психіки людей, специфіки формування національного характеру, закономірностей формування та функціонування національної самосвідомості, етнічних стереотипів та установок.

Завдання:

- *ознайомити* студентів з предметом, методикою та специфікою етнопсихології як науки;
  - *висвітлити* особливості становлення етнопсихології як міждисциплінарної галузі знань на зарубіжному, російському та вітчизняному науковому досвіді;
  - *проаналізувати* основні теоретико-методологічні підходи до аналізу етнічних феноменів (біологічна, пасіонарна (енергетична) та соціальні теорії етносу, примордіалізм, інструменталізм, конструктивізм тощо);
  - *розкрити зміст* статичних та динамічних характеристик етнічних спільнот;
  - *проаналізувати* основні чинники формування етнопсихологічних відмінностей народів світу;
  - *з'ясувати* характеристику етнічних спільнот через призму теорії етносу (наукові концепції Л. Гумільова та Ю. Бромля);
  - *розкрити* евристичний потенціал соціоніки для вивчення міжетнічної взаємодії (наукові розробки О. Букалова, І. Каганця та ін.);
  - *проаналізувати* специфіку формування етнопсихологічних рис українського народу;
  - *ознайомити* студентів зі специфікою складання етнічних стереотипів та етнопсихологічних відмінностей народів світу;
- розкрити* особливості ділового етикету та ведення бізнесу в окремих етносів світу.

5. ЗМІСТ ПРОГРАМИ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ТЕМА 1. ПРЕДМЕТ ТА МЕТОДИ ЕТНОПСИХОЛОГІЇ

Предмет та завдання етнопсихології. Дискусія з приводу «року народження» етнопсихології. Дослідження г. Штейнталя та м. Лацаруса. Вклад в. Вундта та г. Шпета. Підходи до визначення предмету в сучасній вітчизняній науці. Дослідницькі блоки етнічної психології.

Зв'язок етнопсихології з іншими науками. Взаємодія з етнографією, історією, соціологією, соціальною психологією, культурологією, фольклористикою, етноекولوгією.

Методологічні принципи та методи етнопсихології. Загальні методологічні принципи. Специфічні методологічні принципи. Типи (стратегії) етнопсихологічних студій. Дослідження окремої етнічної групи. Кроскультурні студії. Природний експеримент в етнопсихології. «парадокс лап'єра». Оголошення в пресі. Метод «загублених речей». Лабораторний експеримент в етнопсихології. Дослідження етнічних стереотипів методом «підбору рис» і «вільного описування». Використання асоціативного експерименту. Різновиди асоціативного експерименту. Напрями використання асоціативного експерименту. Кроскультурне порівняння. Вивчення етнічної свідомості та етнічних стереотипів. Кольоровий тест м. Люшера. Шкала соціальної дистанції е. Богардуса. Метод інтерв'ю та особливості його використання.

ТЕМА 2. ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ І СТАНОВЛЕННЯ ЕТНОПСИХОЛОГІЇ ЯК НАУКИ

Етнопсихологічні уявлення в епоху Античності та Середньовіччя. Етнопсихологічний контекст праці «Історія» Геродота. Географічний детермінізм Гіппократа. Вчення про душу та державу Платона. «Етичні характери» Теофраста. Характеристика етнічного характеру персів у працях Ксенофонта. «Книга про різномантність світу» Марко Поло.

Етнопсихологічні ідеї доби Просвітництва. Географічний детермінізм Ш. Монтеск'є. Соціокультурна детермінація національного характеру в працях Д. Юма та К. Гельвеція. Етнопсихологічний концептуалізм Й. Гердера. Характеристика слов'янських народів.

Становлення західної етнопсихології в ХІХ ст. Порівняльний аналіз європейських народів І. Канта. «Філософія духу» Г. Гегеля. Національний характер як прояв суб'єктивного духу в різних природних умовах. Етнічна психологія Г. Штейнталя та М. Лацаруса. Психологія народів В. Вундта. Поняття «народна душа». Аналіз мови, міфів, звичаїв. Ідея расового детермінізму Г. Лебона. Поняття «психічний склад» народу. Типологія народів. Г. Лебона.

Американська етнопсихологічна школа. Терміни «акультурація» та «культурний релятивізм» Ф. Боаса. Еволюційний підхід. Вивчення мови, культури та побуту ескімосів та індіанців північно-західного узбережжя Північної Америки. «Культура і особистість» як теоретико-концептуальна модель американської етнопсихологічної школи. Еміричні дослідження Р. Бенедикт. Аполонівський (пуебло) та діонісійський (квакіютль) типи культури. Параноїдальна культура племені добу (Меланезія). «Дорослішання на Самоа» М. Мід. Постфігуративний, кофігуративний та префігуративний типи інформаційного метаболізму дітей та дорослих. Концепція базової структури особистості А. Кардінера. Поняття «модальної особистості» Р. Лінтона. Розробка концепції мультимодальних спільнот.

Порівняльно-культурна психологія В. Ріверса. Прикладні дослідження на островах протоки Торреса, Новій Гвінеї та в Південній Індії. Компенсаторна гіпотеза В. Ріверса. Експериментальні студії зорового сприйняття. Ілюзія Мюллера-Лайера та горизонтально-вертикальна ілюзія.

Тести інтелекту та вивчення зорових ілюзій в західній етнопсихології. Тести інтелекту А. Біне та Т. Сімона. Суперечки в рамках дискусії «природа проти навчання». Варіативність змісту категорії «інтелект» в різних культурах. Термін «сенсотип» та його дискредитація в ХХ ст. Дослідження зорових ілюзій М. Сегалла, Д. Кемпбелла та М. Херсковіца. Гіпотези «світу теслярів» та «перспективного живопису».

Кодування та категоризація кольорів в західній етнопсихології. Гіпотеза лінгвістичної відносності Е. Сепіра та Б. Лі Ворфа. Універсальність та еволюція термінів, що позначають кольори Б. Берліна та П. Кея. Універсальність фокусних кольорів в емпіричних студіях Е. Хайдер (Рош). Географічний детермінізм фокусації кольорів А. Вежбицької.

Особливості формування етнопсихології в Російській імперії. Етнопсихологічні ідеї М. Чернишевського. Аналіз культурно-історичних типів М. Данилевського. Роль Російського географічного товариства у вивченні етнопсихологічних особливостей народів Російської імперії. «Психічна етнографія» М. Надеждіна. Об'єктивний метод вивчення народної психології К. Кавеліна. Доповідь «Про географічні дослідження взагалі та в Росії зокрема» К. Бера. Праця «Національне питання в Росії» В. Соловійова. Дослідження специфіки «російської душі» М. Бердяєва.

Розвиток етнопсихології в СРСР. Етнопсихологічні ідеї В. Бехтерева. Типологія націй Д. Овсянико-Куликовського. «Вступ до етнічної психології» Г. Шпета. Інструментальний метод Л. Виготського. Прикладні дослідження О. Лурії. Соціально-історичний детермінізм Б. Поршнєва. Теоретико-аналітичний та функціонально-дослідницький

підходи в радянській етнопсихологічній думці 60–80-х років. Дослідження Л. Дробіжжевої, А. Бороноєва, О. Крупнова, В. Крисько, Ю. Бромля, Л. Гумільова.

Еволюція української етнопсихологічної думки у XVIII–XIX ст. «Симфонія про народ» Г. Сковороди. Етнопсихологічні дослідження на Слобожанщині. «Дві руські народності» М. Костомарова. Етнопсихологічний портрет українців П. Чубинського. Лінгвістичний детермінізм О. Потебні. Типи людських натур С. Подолинського.

Розвиток етнопсихології в Україні в 20–30-х роках XX ст. Інституційне утвердження етнопсихологічної науки. Музей антропології та етнології ім. Ф. Вовка при Українській Академії Наук. Етнографічна комісія та етнографічне товариство в Києві. Наукові часописи. «Етнографічний вісник». «Записки Етнографічного товариства». «Бюлетень Етнографічної комісії Української Академії Наук». Напрямки наукових студій. Мова та психіка. Екологічне середовище та етнос. Біологічне та соціальне в етнопсихогенезі.

Відродження вітчизняної етнопсихології в 70–90-х роках XX ст. Дискусії з приводу дисциплінарної належності етнопсихології. Етнографічний підхід (С. Арутюнов). Соціально-психологічний аспект (Л. Дробіжжева). Загальна психологія (Г. Старовойтова). Предметна сфера (національний характер; психічний склад етносу; індивідуальна психіка етнофора). Шляхи застосування теорії діяльності та концепції єдності психічної та практичної діяльності О. Леонтьєва для пояснення психічної своєрідності етносу. Формування етнопсихології як навчальної дисципліни. Посібники А. Львовичкіної, М. Пірен, О. Савицької, А. Бароніна, І. Данилюка. Етносоціонічні студії О. Букалова та І. Каганця.

ТЕМА 3. ТЕОРІЇ ЕТНОСУ ТА КОНЦЕПЦІЇ ЕТНІЧНОСТІ

Поняття «етнос» та «етнічність». Еволюція розуміння терміну «етнос». Статус наукової дефініції. Визначення поняття «етнос» А. Бастіаном. Терміни «етнік», «етнічна група», «етнічна ідентичність». Специфіка розуміння поняття «етнічність» в англомовній науковій традиції. Визначення дефініції «етнічність» Ф. Бартом. Впровадження поняття «етнічність» у вітчизняній науці.

Основні теоретичні підходи до визначення поняття «нація». Еволюція поняття «нація» в добу Античності, Середньовіччя та Нового часу. Комунікативна теорія нації К. Дойча. Етатистська теорія нації. Етнологічна теорія нації. Інструменталістські версії націогенезу Б. Андерсона, Е. Гелнера, Е. Гобсбаума. Типології націй Г. Гегеля, Ф. Майнеке, Г. Сетона-Вотсона.

Теорія етносу С. Широкогорова. Прикладні дослідження тунгусів та манчжурів. Визначення категорії «етнос». Природа, культура та

міжетнічне оточення як чинники етнографічних явищ. Формула етнічної рівноваги. Етнос як біологічна та соціокультурна одиниця. Дослідження психоментального комплексу тунгусів.

Теорія етносу Л. Гумільова. Запозичення ідей С. Широкогорова та В. Вернадського в творчій спадщині Л. Гумільова. Етнос як біофізична реальність. Енергетичне пояснення етоногенетичних процесів. Пасіонарність як властивість етнічних спільнот. Принцип компліментарності. Етнос як система дискретного типу.

Соціальні теорії етносу. Співставлення теорії етносу з марксистським чергуванням суспільно-економічних формацій в радянському суспільствознавстві. Дуалістична теорія етносу Ю. Бромля. Терміни «етнікос» та «етносоціальний організм». Інформаційна теорія етносу М. Чебоксарова та С. Арутюнова. Комплекс інформаційних зв'язків. Мезоструктура етносу. Кола внутрішнього спілкування. Системно-статистична теорія етносу Г. Маркова та В. Піменова. Внутрішня композиційна структура етносу. Виділення компонентних характеристик етносів. Спільне та відмінне в різновидах соціальної теорії етносу.

Примордіалістські концепції етнічності. Термін «примордіальні зв'язки». Природно-еволюційний варіант примордіалізму. Праці П. ван де Берга. Непотичні зв'язки як основа етносу. Еволюційно-історичний варіант примордіалізму. Спільність території та мови як найважливіші засади формування етносів. Переніалізм. Дослідження Е. Сміта. Основні характеристики етносу-нації.

Інструменталістська концепція етнічності. Причини виникнення інструменталізму. Ситуативна, мобілізована етнічність. Ототожнення етносів з групами інтересів та соціальними групами. Політичні фактори «виникнення» етносів.

Конструктивістська концепція етнічності. Спроба об'єднати примордіалізм та інструменталізм. «Уявлені спільноти» Б. Андерсона. Конструювання етнічних груп. Поширення ідей конструктивізму в Російській Федерації. Дослідження В. Тішкова. Пропагування ідей «громадянства-нації». Ідеологема «дрейфу етноідентичності».

ТЕМА 4. СТАТИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЕТНОСУ

Структурні компоненти психічного складу етносу. Відмінність між поняттями «психічний склад» та «національний характер». Елементи психічного складу. Характерна поведінка. Національні традиції. Звичаї. Звички, що лежать в основі установок та ціннісних орієнтацій. Особливості психічного складу українців, росіян, білорусів, молдаван, татар, угорців. К. Юнг про архетипи колективного підсвідомого як основи психічного складу етносу.

Ментальність як інтегральна етнопсихологічна ознака етносу. Компоненти ментальності. Емоційний, пізнавальний та поведінковий аспекти ментальності. Етнічна ментальність та національна ідея.

Психологічна суть та зміст національного характеру. Історичний підхід у визначенні національного характеру. Прояви національного характеру. Діалектика національного та загальнолюдського в національному характері. Фактори розвитку національного характеру. Д. Чижевський про риси українського національного характеру.

Поняття та головні ознаки національної свідомості. Рожмежування понять «національна свідомість» та «національна самосвідомість». Мова та національна свідомість етносу.

Етнічна самосвідомість. Маргінальність. Усвідомлення етнічної спільності, особливих етнопсихологічних рис, особливої етнічної культури. Соціально-моральна самооцінка. Етнічна самоідентифікація. Типи етноідентифікації особи. Етнічна маргінальність.

ТЕМА 5. ДИНАМІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЕТНОСУ

Структура та зміст етнічних стереотипів. Гіпотеза про «pictures in our heads» (картинки у наших головах) У. Ліннмана. Когнітивний, емоційний та конативний компоненти структури етностереотипів. Автостереотипи та гетеростереотипи. Явище «ефекту призми».

Ознаки та умови виникнення етноцентризму. Конфліктні та дружні взаємини між етносами. Етноцентризм і націоналізм. Роль засобів масової інформації у формуванні етностереотипів. Роль практичного психолога у розв'язанні проблеми зниження етноцентризму та стереотипізації оцінок.

Сутність, види та стадії розвитку міжетнічних конфліктів. Причини міжетнічних конфліктів. Види міжетнічних конфліктів. Етноконфлікти в межах однієї держави. Міждержавні етноконфлікти. Етноконфлікти між «центром» і «периферією». Стадії розвитку міжетнічних конфліктів.

Стратегії поведінки в міжетнічному конфлікті та шляхи його подолання. Визначення причини міжетнічного конфлікту. Розгляд суті та основного джерела етноконфлікту. Корекція проблеми міжетнічної конфліктності. Стратегії поведінки в конфліктних ситуаціях за Дж. Скотт та їх адаптація при вирішенні міжетнічних конфліктів. Комунікація та метод переговорів.

ТЕМА 6. ОСНОВНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ЕТНОПСИХОЛОГІЧНИХ ВІДМІННОСТЕЙ НАРОДІВ СВІТУ

Релігійний фактор формування етнічних спільнот. Вірування. Тотемізм. Магія. Фетишизм. Анімізм. Ранні форми релігії. Шаманізм. Політеїзм. Генотеїзм. Національні релігії. Юдаїзм. Індуїзм. Зороастризм.

Джайнізм. Сикхізм. Конфуціанство. Даосизм. Синтоїзм. Світові релігії. Буддизм. Хінаяна. Махаяна. Ламаїзм. Дзен-буддизм. Християнство. Католицизм. Православ'я. Протестантизм. Неопротестантизм. Іслам. Сунізм. Шиїзм. Ваххабізм. Секти зейдистів, друзів, алавітів та ін. Відродження етнічних релігій в сучасній Європі. Друїдизм. Одінізм. Еллінізм. Мітраїзм. РУНвіра та Рідна Віра в Україні.

Географічний фактор формування етнічних спільнот. Виникнення концепції географічного детермінізму в епоху Античності. Ідеї Й. Гердера, Ш. Монтеск'є, П. Кальма, Г. Бокля, Е. Семпла, Л. Мечнікова, Л. Гумільова та ін. Залежність форми державного правління від географічного ландшафту.

Невербальні особливості спілкування етнічних спільнот. «Контактні» та «неконтактні» етноси та культури. Дослідження А. Піза, М. Арджайла та ін. Національні особливості міміки та жестикуляції.

Психологічне сприйняття часу представниками етнічних спільнот. Фенологічний календар. Циклічний календар. «Жива хронологія». Лінійний відлік часу. Англо-європейський та східний (арабський; африканський) тип часу. Типи лінії часу нейролінгвістичного програмування та їх характеристики.

ТЕМА 7. ПСИХОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЕТНІЧНИХ СПІЛЬНОТ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ТЕОРІЇ ЕТНОСУ

Психологічна характеристика етносу за Л.Гумільовим. Ідея про мозаїчність етносу. Консорція. Конвіксія. Субетнос. Етнос. Суперетнос. Етнічний стереотип поведінки. Пасіонарність. Субпасіонарії. Пасіонарії. Компліментарність. Фази етногенезу. Етнічне поле. Симбіоз. Ксенія. Химера.

Етнічні риси психіки та етнічна самосвідомість в теорії Ю. Бромлея. Етнікос. Етносоціальний організм. Етнос і популяція. Ендогамія як «стабілізатор» етносу. Етнічна самосвідомість. Етноси докласових суспільств. Етноси класових антагоністичних суспільств. Етноси однорідні в класовому відношенні соціалістичних суспільств.

ТЕМА 8. СОЦІОНІКА ТА ЇЇ ЕВРИСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ МІЖЕТНІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Психоінформаційна концепція етносу. Етносоціоніка (О. Букалов, І. Каганець). Соціонічна парадигма А. Аугустінавічюте. Соціотип. Інформаційний метаболізм. Симетричні взаємини. Дуальні, родинні, ділові, міражні, дзеркальні, конфліктні відносини, стосунки активації, тотожності, квазітотожності, повної протилежності, напівдоповнення, супер-Его. Асиметричні відносини. Соціальний контроль та соціальне

замовлення. Інтегральна соціоніка. Студії О. Букалова. Психоінформаційний простір етносу. Ментальність етносу. Модель інформаційного метаболізму. Психоінформаційна концепція України І. Каганця.

Соціонічна модель міжетнічних відносин на Закарпатті. Українці – етико-інтуїтивний інтроверт (псевдонім «Достоевський»). Угорці – етико-інтуїтивний екстраверт («Гамлет»). Румуни – етико-сенсорний екстраверт («Гюґо»). Росіяни – інтуїтивно-етичний інтроверт («Єсенін»). Роми – сенсорно-етичний екстраверт («Наполеон»). Словаки – інтуїтивно-логічний інтроверт («Бальзак»). Німці – логіко-сенсорний інтроверт («Горький»). Євреї – логіко-інтуїтивний екстраверт («Лондон»). Білоруси – етико-інтуїтивний інтроверт (псевдонім «Достоевський»). Відносини українців та угорців («повна протилежність»). Українці – румуни («міражні відносини»). Українці – росіяни («квазітотожність»). Українці – роми («відносини соціального контролю»). Українці – словаки («відносини соціального заказу»). Українці – німці («супер-Его»). Українці – євреї («напівдуальні відносини»). Українці – білоруси («тотожні відносини.»).

ТЕМА 9. ЕТНОПСИХОЛОГІЯ УКРАЇНЦІВ

Екологічний чинник формування етнопсихології українців. Формування «психіки верховинця», «людини лісу», «сина степу». Родючість ґрунтів. Магічність мислення. Ліричність. Естетизм.

Геополітичний фактор формування етнопсихології українців. Суспільство на межі двох світів (Схід – Захід). Слабка воля. Пасивність. Безтурботність. Задумливість. Меланхолія. Саморефлексія.

Історичний фактор формування етнопсихології українців. Перебування в складі різних державних утворень. Вплив католицького Заходу та православного Сходу. Асиміляція еліти (провідної верстви). Комплекс національної меншовартості. Малоросійська ментальність. Радянська стереотипність.

Релігійний чинник формування етнопсихології українців. Народний (язичницький) ґрунт етнічної свідомості. Провідне місце православ'я. Греко-католицизм як етнорелігійний феномен Заходу України. Деструктивний вплив неорелігій.

Сім'я та формування українського національного характеру. Роль жінки-матері. Рівноправність та свобода. Емоційність. Індивідуалізм. Любов до рідного обійстя, землі. Історичний аспект та еволюція української сім'ї.

Психічний склад та риси національного характеру українського етносу. Архетипи українського етносу. Берегиня. Лада. Дана. Герой-козак. Кума. Свекруха. Земля-годувальниця. Котигорошко. Лютий змій.

Риси національного характеру. Розвинуте особистісне начало (індивідуалізм). Гомогенність соціуму. Інтроверсія. Любов до природи. Терпимість.

ТЕМА 10. ЕТНОПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА ДІЛОВИЙ ЕТИКЕТ НАРОДІВ СВІТУ

Етнопсихологічні особливості росіян. Чисельність та етнічна територія. Історико-політичні аспекти формування російського народу. Мужність. Гостинність. Громадська солідарність та колективізм. Роль православ'я. Співчутливість. Жертовність. Взаємовиручка.

Етнопсихологічні особливості білорусів. Демографічна характеристика. Працелюбність. Гордість. Неконфліктність. Мовчазність.

Етнопсихологічні особливості євреїв. Специфіка етногенезу. Субетноси єврейської спільноти. Релігійний фактор національного характеру. Святко-обрядові звичаї та традиції. Хуцпа. Мовні особливості та антропоніміка в євреїв.

Етнопсихологічні особливості етносів Північного Кавказу (осетини, абхази, адигейці, черкеси, кабардинці, аварці, лезгини, чеченці, інгуші та ін.). «Джабельаль-Суні» («Гора мов»). Особливості гірського етикету. Загострене почуття національної гордості. Гостинність. Побратимство. Висока емоційність. Активність та ініціативність. Увага до старших. Фізична підготовка. Прагнення до лідерства. Родинно-групова самоідентифікація та колективізм. Тейпова стратифікація чеченців.

Етнопсихологічні особливості представників тюркської групи етносів (татари, башкири, чуваші, тувинці та ін.). Національна амбіційність. Невибагливість у побуті. Відповідальність перед колективом, керівництвом. Виконавча дисциплінованість. Групова та родова згуртованість.

Етнопсихологічні особливості етносів Прибалтики (литовці, латвійці, естонці). Історичні особливості етногенезу. Освіченість, технічна підготовка. Врівноваженість темпераменту. Логіка мислення. Працелюбність. Національна замкнутість у взаєминах з іншими етносами.

Етнопсихологічні особливості етносів Середньої Азії та Казахстану (узбеки, туркмени, таджики, киргизи, казахи). Природно-кліматичні, релігійні та соціально-антропологічні чинники. Практичний склад розуму. Слабовиражена зовнішня емоційність. Стійкість. Повага до старших (аксакалів). Почуття справедливості. Виконавча дисципліна. Родинно-групова самоідентифікація.

Етнопсихологічні особливості етносів Закавказзя (грузини, вірмени, азербайджанці). Екологічні, політичні та релігійні чинники. Загострене почуття національної гордості. Емоційність. Активність та ініціативність.

Повага до старших. Прагнення до лідерства в інтернаціональному середовищі.

Національно-психологічні особливості представників германських етносів (американці, англійці, німці). Американці. Прагматизм. Діловитість. Самовпевненість. Патріотизм. Законопослушність. *Англійці.* Індивідуалізм. Конформізм. Замкнутість. Практицизм. Врівноваженість. Консервативність. *Німці.* Акуратність. Практичність. Пунктуальність. Точність. Працелюбність. Дисциплінованість.

Національно-психологічні особливості романських етносів (французи, італійці, іспанці). Французи. Оптимістичність. Емоційність. Галантність. Рухливість темпераменту. *Італійці.* Експресивність. Ліберальність. Ліричність. *Іспанці.* Психологічна спрямованість в історичне минуле. Емоційність. Нетривалість вольових зусиль. Індивідуалізм.

Національно-психологічні особливості турків. Геополітичні та історичні чинники. Емоційність. Роль ісламу. Зверхнє ставлення до інших націй.

Національно-психологічні особливості арабів. Працелюбність. Ієрархічність соціуму. Статус жінки. Роль мусульманської релігійної доктрини. Короткі дистанції в спілкуванні.

Національно-психологічні особливості японців. Специфіка етногенезу. Релігійна міфологія японського соціуму. Підкорення колективу. Дисциплінованість. Національні забобони стосовно іноземців.

Національно-психологічні особливості китайців. Релігійний та екологічний фактори. Практичність мислення. Підприємливість. Безпристрасність. Дисциплінованість. Груповий стиль діяльності.

Особливості британського ділового стилю. Типовий портрет британського бізнесмена. Висока професійність та політичний інфантилізм. Гармонійність інтересів. Спостережливість. Особливості спілкування. Запрошення на ланч. Ділова зустріч та переговори.

Особливості американського ділового стилю. Дотримання трьох правил (аналізуй; розводілай функції; перевіряй виконання). Демократизм. Прагматизм. Професіоналізм. Специфіка ділового спілкування.

Особливості німецького ділового стилю. Систематичність. Акуратність. Пунктуальність. Жорсткість. Форми звертання.

Особливості французького ділового стилю. Галантність. Емоційність. Особливості встановлення ділових стосунків. Підготовка до переговорів. Ведення переговорів. Прийоми, обіди, сніданки.

Особливості італійського ділового стилю. Експресивність. Ділові контакти. Неофіційні зустрічі. Форма одягу.

Особливості іспанського ділового стилю. Аристократизм. Красномовність. Форми звертання. Ділові контакти.

Особливості шведського ділового стилю. Неконтактність. Пунктуальність. Педантизм. Шведська ділова етика. Дружні стосунки.

Особливості японського ділового стилю. Особливості спілкування. Звертання по-японськи. Роль особистих контактів при встановленні ділових взаємин. Пунктуальність. Повільний темп переговорів. Неофіційні зустрічі. Продовження та закріплення зв'язків.

Особливості китайського ділового стилю. Збір інформації. Формування «духу дружби». Етапи проведення ділових переговорів. Прийняття рішення. Неформальні стосунки.

Особливості корейського ділового стилю. Терплячість. Дисциплінованість. Наполегливість. Роль особистих контактів. Ієрархічність.

Особливості арабського ділового стилю. Характерні риси єгиптян. Східна модель сприйняття часу. Роль ісламських традицій. Короткі дистанції в спілкуванні. Уникнення прямолінійності та категоричності. Поважне ставлення до торгівлі

6. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ І ПЛАНИ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

ТЕМА 1. ПСИХОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЕТНІЧНИХ СПІЛЬНОТ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ТЕОРІЇ ЕТНОСУ (2 год.)

1. Теорія етносу Л. Гумільова:
  - А) мозаїчність етносу;
  - Б) етнічний стереотип поведінки;
  - В) пасіонарність та алгоритм етногенезу.
2. Теорія етносу Ю. Бромля:
  - А) основні форми та ієрархія етнічних спільнот;
  - Б) етнічні риси психіки;
  - В) етнічна самосвідомість.

Основні категорії:

Мозаїчність етносу. Консорція. Конвіксія. Субетнос. Етнос. Суперетнос. Етнічний стереотип поведінки. Пасіонарність. Субпасіонарії. Пасіонарії. Компліментарність. Фази етногенезу. Етнічне поле. Симбіоз. Ксенія. Химера.

Етнікос. Етносоціальний організм. Етнос і популяція. Ендогамія. Етнічна самосвідомість. Етноси докласових суспільств. Етноси класових антагоністичних суспільств. Етноси соціалістичних суспільств.

Рекомендована література:

I. Базова:

1. Крысько В.Г. Етнічна психологія: учеб. посібник для студ. высш. учеб. заведений / Владимир Гаврилович Крысько. – М. : Издательський центр «Академія», 2002. – с. 43–44, 73–74.

II. Допоміжна:

2. Бромлей Ю. К вопросу о сущности этноса [Електронний ресурс] / Юлиан Бромлей // Научно-просветительский журнал СКЕПСИС. – Режим доступу до журн. : http://scepsis.ru/library/id_836.html
3. Бромлей Ю. Человек в этнической (национальной) системе [Електронний ресурс] / Юлиан Бромлей // Научно-просветительский журнал СКЕПСИС. – Режим доступу до журн. : http://scepsis.ru/library/id_1083.html
4. Бромлей Ю.В. Очерки теории этноса / Юлиан Владимирович Бромлей. – М. : Наука, 1983. – 414 с.
5. Бромлей Ю.В. Этнос и этнография / Юлиан Владимирович Бромлей. – М. : Наука, 1973. – 284 с.
6. Гумилев Л.Н. Конец и вновь начало / Сост. И общ. Ред. А.И. Курочки / Лев Николаевич Гумилев. – М. : «Институт ДИ-ДИК», 1997. – 544 с.
7. Гумилев Л.Н. Этногенез и биосфера Земли / Сост. И общ. Ред. А.И. Курочки / Лев Николаевич Гумилев. – М. : «Институт ДИ-ДИК», 1997. – 640 с.
8. Жарких М.І. Життя і творчість Л.М. Гумільова [Електронний ресурс] / М.І. Жарких. – Режим доступу : <http://www.myslenedrevo.com.ua/uk/Sci/History/Gumilev.html>
9. Карпенко Ю. Л.Н. Гумилев и психофизика [Електронний ресурс] / Юрий Карпенко. – Режим доступу : <http://n-t.ru/tp/mr/gp.htm>
10. Коркмазов А.Ю. Идея пассионарности в творческой деятельности Л.Н. Гумилева [Електронний ресурс] / А.Ю. Коркмазов. – Режим доступу : http://science.ncstu.ru/articles/hs/10/01.pdf/file_download

ТЕМА 2. СОЦІОНІКА ТА ЇЇ ЕВРИСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ МІЖЕТНІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ (4 год.)

1. Соціоніка як наука
2. Розкрийте зміст понять «соціотип», «інформаційний метаболізм»..
3. Квадри та їх взаємодія (симетрична, асиметрична).
4. Опис соціотипу етносу.
5. Специфіка конкретних міжетнічних відносин з погляду соціоніки.
6. Ідея психоінформаційного простору етносу Олександра Букалова.
7. Психоінформаційна концепція України Ігоря Каганця.

8. Гіпотеза етносоціонічної моделі Закарпаття. Ілюстрація специфіки міжетнічних взаємин на Закарпаттіз використанням етносоціонічного підходу.

Рекомендована література:

I. Базова:

1. Баронин А.С. Этническая психология / Анатолий Станиславович Баронин. – К. : Тандем, 2000. – С. 223–230 (Глава 2. Возможность идентификации этнических общностей по классификации К.Г. Юнга).

II. Допоміжна:

2. Аугустиновичюте А. Соционика : Введение / Сост. Л.Филиппов / Аушра Аугустиновичюте. – М. : Ооо “Фирма “Издательство Аст””; Спб. : Terra Fantastica, 1998. – 448 С.
3. Аугустиновичюте А. Соционика: психотипы. Тесты / Сост. Л.Филиппов / Аушра Аугустиновичюте. – М. : Ооо “Фирма “Издательство Аст””; Спб. : Terra Fantastica, 1998. – 416 С.
4. Букалов А.В. Интегральная соционика. Типы коллективов, наций, государств. Этносоционика / Александр Валентинович Букалов // Соционика, ментология и психология личности. – 1998. – № 5. – Режим доступа : [Http://Www.Socionics.Ibc.Com.Ua/T/As598.Html#Top](http://www.socionics.ibe.com.ua/t/as598.html#top)
5. Букалов А.В. Новая модель этноса и государства. Психоинформационное пространство этноса / Александр Валентинович Букалов // Соционика, ментология и психология личности. – 1999. – № 5. – С. 6 – 11. – Режим доступа : [Http://Www.Socionics.Ibc.Com.Ua/T/As599.Html#Top](http://www.socionics.ibe.com.ua/t/as599.html#top)
6. Букалов А.В. Украина И Россия с точки зрения соционики [Электронный Ресурс] / Александр Валентинович Букалов. – Режим Доступу: [Http://Www.Socioniko.Net/Ru/Articles/Buk-Ukr-Ross.Html](http://www.socioniko.net/ru/articles/buk-ukr-ross.html)
7. Зан М. Міжетнічні відносини на Закарпатті: побудова етносоціонічної моделі / Михайло Зан // Освіта регіону. політологія, психологія, комунікації. – 2009. – № 3. – С. 185–191. – Режим Доступу : [Http://Www.Social-Science.Com.Ua/Jornal_Content/162/Ba227783a050755b57e71cac706d2065](http://www.social-science.com.ua/jornal_content/162/ba227783a050755b57e71cac706d2065)
8. Каганець І. Нація золотих комірців. Психоінформаційна концепція України / Ігор Каганець. – Тернопіль : Мандрівець, 2005. – 208 с.
9. Каганець І.В. Психологічні аспекти в менеджменті : типологія Юнга, соціоніка, психоінформатика / Ігор Володимирович Каганець. – Київ – Тернопіль : Мандрівець-Port Royal, 1997. – 204 с.

10. Продум М. Структура українського характеру / Мирю Продум // Перехід – Іv. – 2000. – Число 1 (3). – С. 51 – 58. – Режим доступу : [Http://Www.Perehid.Org.Ua/Old_3.Html](http://www.perehid.org.ua/old_3.html)
11. Сухарев В.А. Этика и психология делового человека / Владимир Александрович Сухарев. – М. : Агентство «Фаир», 1997. – 400 с. – С. 206–245.
12. Чурюмов С.И. Материалы к определению соционического типа украинского этноса / Семен Иванович Чурюмов // Соционика, ментология и психология личности. – 1999. – № 6. – С. 42 – 47. – Режим доступу : [Http://Ru.Laser.Ru/Authors/Ss/Churumov/Ukr_Etn.Htm](http://Ru.Laser.Ru/Authors/Ss/Churumov/Ukr_Etn.Htm)

ТЕМА 3. ЕТНОПСИХОЛОГІЯ УКРАЇНЦІВ (2 год.)

1. Екологічний чинник формування етнопсихології українців.
2. Геополітичний фактор формування етнопсихології українців.
3. Історичний фактор формування етнопсихології українців.
4. Релігійний чинник формування етнопсихології українців.
5. Сім'я та формування українського національного характеру.
6. Психічний склад та риси національного характеру українського етносу.

Рекомендована література:

I. Базова:

1. Львовчкіна А.М. Етнопсихологія: Навч. Посіб. / Антоніна Михайлівна Львовчкіна. – К. : Мауп, 2002. – С. 77–98 (Розділ 5. Етнопсихологія Українців).

II. Допоміжна:

2. Ващенко Г. Виховний ідеал / Григорій Ващенко. – Полтава : Полтавський вісник, 1994. – 191 С.
3. Грабовська І. Проблема засад дослідження українського менталітету та національного характеру / Ірина Грабовська // Сучасність. – 1998. – № 5. – С. 58–70.
4. Гримич М. Два виміри національного характеру / Марина Гримич // Наука і суспільство. – 1991. – № 8. – С. 27–30.
5. Зан М. Етноментальні чинники історичного буття українського народу / Михайло Зан // Carpathica-Карпатика. Випуск – 9. Науково-педагогічна діяльність та літературна творчість Федора Потушняка (До 90-Річчя від дня народження). – Ужгород : Ліра, 2001. – С. 135–147.
6. Куєвда В. Міфологічні джерела української етнокультурної моделі: психологічний аспект / Володимир Куєвда. – вДонецьк : Український культурологічний центр, Донецьке відділення НТІ

2007. – 264 С. – Режим Доступу :
[Http://Www.Experts.In.Ua/Baza/Doc/Download/Mifetno.Pdf](http://Www.Experts.In.Ua/Baza/Doc/Download/Mifetno.Pdf)
7. Лисий І. Менталітет і духовна культура українців / Іван Лисий // Філософ. і соціол. думка. – 1995. – № 11-12. – С. 37–59.
  8. Лозко Г.С. Українське народознавство. – 4-е видання, доповнене / Галина Сергіївна Лозко. – Харків : Видавництво «Див», 2010. – С. 80–93 (5. Національний характер українців).
  9. Мельник В. Руїни душі: етнопсихологія Закарпатських Українців Колись і Тепер / В. Мельник // Тиса. – 1994. – № 1-2. – С. 68–70.
  10. Мірчук І. Світогляд українського народу / Іван Мірчук // Народна творчість та етнографія. – 1996. – № 1. – С. 22–33.
  11. Стельмахович М. Українська родина / Мирослав Стельмахович. – К. : «Корисні Поради», 1995. – 32 С.
  12. Юрій М. Етногенез та менталітет українського народу / Михайло Юрій. – К. : Таксон, 1997. – 236 С.
  13. Янів В. Нариси до історії української етнопсихології / Володимир Янів. – 2-Е вид., перероб. і доп. – К. : Знання, 2006. – 342 С.
  14. Янів В. Українська етнопсихологія і наш національний виховний ідеал / Володимир Янів // Народна творчість та етнографія. – 1998. – № 5-6. – С. 68–85.

ТЕМА 4. ЕТНОПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА ДІЛОВИЙ ЕТИКЕТ НАРОДІВ СВІТУ (4 год.)

Форми проведення: проведення ділової гри «Міжнародні переговори».

Мета – змодельовати ймовірну ділову зустріч партнерів, проявити характерні етнопсихологічні риси, притаманні представникам різних націй та оцінити їх з експертної точки зору.

Учасники:

Група А: «британці – іспанці – корейці – араби»;

Група Б: «американці – французи – японці – китайці»;

Група В: «німці – італійці – шведи – росіяни»;

Група експертів.

У рамках практичного заняття вивчаються *особливості етнічних стереотипів та ділового стилю:*

- Британців;
- Американців;
- Німців;
- Французів;
- Італійців;

- Іспанців;
- Шведів;
- Японців;
- Китайців;
- Корейців;
- Арабів.

Рекомендована література:*

I. Базова:

1. Баронин А.С. Этническая психология / Анатолий Станиславович Баронин. – К. : Тандем, 2000. – С. 130–218 (Раздел 2. Особенности национального характера отдельных народов мира).
2. Львовичкіна А.М. Етнопсихологія: Навч. Посіб. / Антоніна Михайлівна Львовичкіна. – К. : МАУП, 2002. – С. 99–137 (Розділ 6. Етнічні традиції та ділове спілкування).

II. Допоміжна:

3. Повна енциклопедія етикету / Укл. О. Кривошей. – Донецьк : ТОВ «Глорія Трейд», 2010. – С. 275–374 (Міжнародний етикет).
4. Сухарев В.А. Мы говорим на разных языках / Владимир Александрович Сухарев. – М. : Агентство «ФАИР», 1998. – 416 с.
5. Сухарев В.А. Психология народов и наций / В.А. Сухарев, М.В. Сухарев. – Д. : Сталкер, 1997. – 400 с.

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ ТА ІНДИВІДУАЛЬНОЇ РОБОТИ

Самостійна робота є основним засобом засвоєння студентом навчального матеріалу в час, вільний від обов'язкових навчальних занять, без участі викладача. Зміст самостійної роботи з предмету «Етнопсихологія» визначається типовою навчальною програмою дисципліни та методичними рекомендаціями викладача.

Самостійна робота студента з предмету «Етнопсихологія» передбачає:

- опрацювання та конспектування додаткової літератури, рекомендованої викладачем під час викладу лекцій;
- підготовку термінологічного словника з базовими категоріями та поняттями;
- самостійний пошук інформації в бібліотеках та мережі Інтернет для підготовки до практичних занять.

---

* Студент також може використати іншу літературу та інформацію з мережі Інтернет, при цьому чітко зазначивши вихідні бібліографічні дані джерела.

Індивідуальні завдання з навчальної дисципліни «Етнопсихологія» є варіативними і включають підготовку та захист студентами-психологами електронних презентацій, рефератів / есе та колоквиум з прочитаних та законспектованих монографій.

Варіант № 1. Підготовка та захист електронної презентації з наступних (однієї на вибір студента) тем:

1. Етнопсихологічні особливості українців.
2. Етнопсихологічні особливості росіян.
3. Етнопсихологічні особливості білорусів.
4. Етнопсихологічні особливості євреїв.
5. Етнопсихологічні особливості етносів Північного Кавказу (осетини, абхази, адигейці, черкеси, кабардинці, аварці, лезгини, чеченці, інгуші та ін.).
6. Етнопсихологічні особливості представників тюркської групи етносів (татари, башкири, чуваші, тувинці та ін.).
7. Етнопсихологічні особливості етносів Прибалтики (литовці, латвійці, естонці).
8. Етнопсихологічні особливості етносів Середньої Азії та Казахстану (узбеки, туркмени, таджики, киргизи, казахи).
9. Етнопсихологічні особливості етносів Закавказзя (грузини, вірмени, азербайджанці).
10. Національно-психологічні особливості представників германських етносів (американці, англійці, німці).
11. Національно-психологічні особливості романських етносів (французи, італійці, іспанці).
12. Національно-психологічні особливості турків.
13. Національно-психологічні особливості арабів.
14. Національно-психологічні особливості японців.
15. Національно-психологічні особливості китайців.

Структура презентації повинна включати наступні складові: 1) етнонім (самоназва) народу; 2) демографічні характеристики; 3) етнічна територія (специфіка розселення); 4) мова (діалекти); 5) релігія (конфесії); 6) історичне минуле (коротко); 7) загальні етнопсихологічні особливості; 8) етнічні традиції, звичаї; 9) всесвітньовідомі представники етнічної спільноти; 10) анекдот.

Варіант № 2. Колоквиум з прочитаної та законспектованої монографії (однієї на вибір студента):

1. Гачев Г. Национальные образы мира. Космо-Психо-Логос / Георгий Гачев. – М. : Издательская группа «Прогресс» – «Культура», 1995. – 480 с.

2. Гумилев Л.Н. Этногенез и биосфера Земли / Сост. И общ. Ред. А.И. Куркчи / Лев Николаевич Гумилев. – М. : «Институт ДИ ДИК», 1997. – 640 с.
3. Каганець І. Нація золотих комірців. Психоінформаційна концепція України / Ігор Каганець. – Тернопіль : Мандрівець, 2005. – 208 с.
4. Лебон Г. Психология народов и масс / Гюстав Лебон; пер. С франц. – Челябинск : Социум, 2010. – 379 с.
5. Сухарев В.А. Психология народов и наций / В.А. Сухарев, М.В. Сухарев. – Д. : Сталкер, 1997. – 400 с.

Варіант № 3. Підготовка та захист реферату / есе з наступних проблем:

1. Концепція «Космо-Психо-Логос» Г. Гачева.
2. Психоінформаційна концепція України І. Каганця.
3. Етносоціонічна парадигма вивчення міжетнічної взаємодії.
4. Роль засобів масової інформації у формуванні етнічних стереотипів.
5. Психологічне сприйняття часу представниками етнічних спільнот традиційного, індустріального та постіндустріального типів суспільства.
6. Етнічні стереотипи в сексуальній культурі та еротичі народів світу.
7. Національні смаки як основа етнокультурних відмінностей між народами.
8. Етнічна маргінальність: за і проти.
9. Двомовність етносу: необхідність чи вимога?
10. Ксенофобія: історія та сучасність.
11. Етнопсихологічна специфіка субетнічної ідентичності (на прикладі кубанських козаків; руснаків Сербії; кашубів Польщі; лемків Польщі; гуцулів тощо).
12. Специфіка ментальності русинів-українців Закарпаття.
13. Етнопсихологічна ідентичність в умовах глобалізації.
14. Етнокультурна специфіка в діловому спілкуванні.
15. Невербальні особливості спілкування етнічних спільнот.
16. Національний характер в державній символіці.
17. «Ментальність орди» або «загадкова російська душа»?
18. Особливості прояву етнічної ментальності в творі О. Забужко «Польові дослідження з українського сексу» (інші варіанти; на вибір).
19. Етностереотипна карта України.
20. Психологічний портрет студента-націоналіста.

Вимоги: 15-20 стор. Тексту, 14 шрифт, 1,5 інтервал; титульна сторінка, вступ, 2-3 розділи, висновки, список джерел, ілюстрації (фото, схеми, таблиці тощо).

8. ЗАВДАННЯ ДЛЯ КОНТРОЛЮ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ СТУДЕНТІВ

Методика поточного контролю знань студентів з навчальної дисципліни «Етнопсихологія» включає проведення однієї контрольної роботи та підсумкового контролю у формі іспиту.

Модульна контрольна робота з навчальної дисципліни «Етнопсихологія» передбачає 3 варіанти завдань з переліку теоретичних питань та тестових завдань. Кожен варіант складається викладачем вибірково з нижченаведених переліків теоретичних та тестових завдань.

Варіант складається з двох теоретичних питань (кожне оцінюється в 20 балів) та п'яти тестових завдань (кожне оцінюється в 02 бали). максимальна сума отриманих студентом балів таким чином може становити 50 балів.

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ МОДУЛЬНОЇ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ:

1. Предмет та завдання етнопсихології.
2. Зв'язок етнопсихології з іншими науками.
3. Методологічні принципи та методи етнопсихології.
4. Етнопсихологічні уявлення в епоху Античності та Середньовіччя (Геродот, Гіппократ, Платон, Теофраст, Ксенофонт, Марко Поло та ін.).
5. Етнопсихологічні ідеї доби Просвітництва (Д. Юм, Ш. Монтеск'є, К. Гельвецій, Й. Гердер).
6. Становлення західної етнопсихології в ХІХ ст. (Г. Штейнталь, М. Лацарус, В. Вундт, Г. Лебон).
7. Американська етнопсихологічна школа (Ф. Боас, Р. Бенедикт, М. Мід, А. Кардінер).
8. Порівняльно-культурна психологія В. Ріверса.
9. Тести інтелекту та вивчення зорових ілюзій в західній етнопсихології.
10. Кодування та категоризація кольорів в західній етнопсихології.
11. Особливості формування етнопсихології в Російській імперії (М. Чернишевський, М. Данилевський, М. Надеждін, К. Кавелін, К. Бер, В. Соловйов, М. Бердяєв).
12. Розвиток етнопсихології в СРСР (В. Бехтерєв, Д. Овсяннико-Куликовський, Г. Шпет, Л. Виготський, О. Лурія, Б. Поршнев та ін.).
13. Еволюція української етнопсихологічної думки у ХVІІІ–ХІХ ст.
14. Розвиток етнопсихології в Україні у ХХ ст.
15. Психологічна характеристика етносу за Л. Гумільовим.
16. Етнічні риси психіки та етнічна самосвідомість в теорії Ю. Бромлея.
17. Психоінформаційна концепція етносу. Етносоціоніка (О. Букалов, І. Каганець).
18. Соціонічна модель міжетнічних відносин на Закарпатті.

19. Структурні компоненти психічного складу етносу.
20. Архетипи колективного несвідомого як основи психічного складу етносу.
21. Ментальність як інтегральна етнопсихологічна ознака етносу.
22. Психологічна суть та зміст національного характеру.
23. Поняття та головні ознаки національної свідомості.
24. Етнічна самосвідомість. Маргінальність.
25. Структура та зміст етнічних стереотипів.
26. Ознаки та умови виникнення етноцентризму.
27. Сутність, види та стадії розвитку міжетнічних конфліктів.
28. Стратегії поведінки в міжетнічному конфлікті та шляхи його подолання.
29. Теорія етносу С. Широкогорова.
30. Теорія етносу Л. Гумільова.
31. Соціальні теорії етносу.
32. Примордіалістські концепції етнічності.
33. Інструменталістська концепція етнічності.
34. Конструктивістська концепція етнічності.
35. Релігійний фактор формування етнічних спільнот.
36. Географічний фактор формування етнічних спільнот.
37. Невербальні особливості спілкування етнічних спільнот.
38. Психологічне сприйняття часу представниками етнічних спільнот.
39. Екологічний чинник формування етнопсихології українців.
40. Геополітичний фактор формування етнопсихології українців.
41. Історичний фактор формування етнопсихології українців.
42. Релігійний чинник формування етнопсихології українців.
43. Сім'я та формування українського національного характеру.
44. Психічний склад та риси національного характеру українського етносу.
45. Етнопсихологічні особливості росіян.
46. Етнопсихологічні особливості білорусів.
47. Етнопсихологічні особливості євреїв.
48. Етнопсихологічні особливості етносів Північного Кавказу (осетини, абхази, адигейці, черкеси, кабардинці, аварці, лезгини, чеченці, інгуші та ін.).
49. Етнопсихологічні особливості представників тюркської групи етносів (татари, башкири, чуваші, тувинці та ін.).
50. Етнопсихологічні особливості етносів Прибалтики (литовці, латвійці, естонці).
51. Етнопсихологічні особливості етносів Середньої Азії та Казахстану (узбеки, туркмени, таджики, киргизи, казахи).

52. Етнопсихологічні особливості етносів Закавказзя (грузини, вірмени, азербайджанці).
53. Національно-психологічні особливості представників германських етносів (американці, англійці, німці).
54. Національно-психологічні особливості романських етносів (французи, італійці, іспанці).
55. Національно-психологічні особливості турків.
56. Національно-психологічні особливості арабів.
57. Національно-психологічні особливості японців.
58. Національно-психологічні особливості китайців.
59. Особливості британського ділового стилю.
60. Особливості американського ділового стилю.
61. Особливості німецького ділового стилю.
62. Особливості французького ділового стилю.
63. Особливості італійського ділового стилю.
64. Особливості іспанського ділового стилю.
65. Особливості шведського ділового стилю.
66. Особливості японського ділового стилю.
67. Особливості китайського ділового стилю.
68. Особливості корейського ділового стилю.
69. Особливості арабського ділового стилю.

ВЗІРЦІ ТЕСТОВИХ ЗАВДАНЬ ДЛЯ МОДУЛЬНОЇ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ

1. У якому році вчені-мовознавці Г. Штейнталь і М. Лацарус почали видавати журнал «Етнічна психологія та мовознавство»?
  - а) 1852 р.;
  - б) 1859 р.;
  - в) 1907 р.;
  - г) 1900 р..
2. Шкала соціальної дистанції була запропонована:
  - а) Г. Шпетом;
  - б) А. Еткіндом;
  - в) Е. Богардусом;
  - г) К. Юнгом.
3. Які типи виховання виділяла М. Мід?
  - а) авторитарний, демократичний, ліберальний;
  - б) хороший, поганий, нейтральний;
  - в) постфігуральний, кофігуральний, префігуральний;
  - г) всі відповіді вірні.

4. Людей, які не мають чітких етнокультурних орієнтацій, не можуть з упевненістю заявити свою причетність до того чи іншого етносу, до тієї або іншої культури називають:
- а) регіоналами;
  - б) люмпенами;
  - в) маргіналами;
  - г) невизначеними.
5. Хто з перерахованих теоретиків етносу в своїх працях виокремлював поняття «етнікос» та «етносоціальний організм»?
- а) Л. Гумільов;
  - б) М. Чебоксаров;
  - в) Г. Марков;
  - г) Ю. Бромлей.
6. Хто є автором праць «Психологія народів» та «Психологія мас»?
- а) В. Вундт;
  - б) Г. Лебон;
  - в) Г. Гегель;
  - г) М. Лацарус.
7. «Кольоровий тест стосунків» було запропоновано:
- а) А. Еткіндом;
  - б) М. Люшером;
  - в) Е. Богардусом;
  - г) К. Юнгом.
8. Цілісний вираз духовних спрямувань, що не зводяться до суми суспільної свідомості (релігії, науки, мистецтва тощо), а є специфічним відображенням дійсності, зумовленим життєдіяльністю народу в певному географічному та культурно-історичному середовищі називається:
- а) етнічною свідомістю;
  - б) етнічною самосвідомістю;
  - в) ментальністю;
  - г) стереотипами.
9. Хто з перерахованих теоретиків етносу в своїх працях виокремлював поняття «компліментарність» та «пасіонарність»?
- а) Л. Гумільов;
  - б) М. Чебоксаров;
  - в) Г. Марков;
  - г) Ю. Бромлей.
10. На якому рівні етнічні стереотипи формують певний тип поведінки етнічної групи:
- а) когнітивному;
  - б) емотивному;
  - в) афективному;

- г) конативному.
11. Що вимірює шкала соціальної дистанції Е. Богардуса?
- а) установки індивіда щодо певних етнічних груп;
  - б) зовнішні ознаки етнічних груп за певним кольором;
  - в) рівень економічного добробуту тої чи іншої етнічної групи;
  - г) стратифікацію етнічної групи в суспільстві.
12. Хто запропонував метод інтерв'ю в етнопсихології?
- а) Р. Лап'єр;
  - б) М. Люшер;
  - в) Е. Богардус;
  - г) Т. Ван Дейк.
13. Неспівпадіння реальних дій та словесних (вербальних) відповідей в етнопсихології отримало назву:
- а) «когнітивний дисонанс»;
  - б) «асиметрія»;
  - в) «дисфункція»;
  - г) «парадокс Лап'єра».
14. Схильність етнічних груп сприймати й оцінювати навколишній світ, природні та соціальні явищі і процеси лише через призму традицій і норм власної групи, що їх вважають за загальний еталон називають:
- а) ментальністю;
  - б) етноцентризмом;
  - в) націоналізмом;
  - г) патріотизмом.
15. Етнічна психологія дотримується методологічного принципу, який є прийнятним у загальній психології:
- а) соціального підходу;
  - б) порівняння та зіставлення значимих величин;
  - в) відображення;
  - г) історично-гносеологічного підходу.

ЗРАЗОК ВАРІАНТА МОДУЛЬНОЇ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ

Варіант 1.	
1. Проаналізуйте особливості етнопсихологічних уявлень епохи Античності та Середньовіччя.(20 б.)	
2. Сформулюйте власну думку стосовно ролі релігійно-конфесійного чинника формування етнічних стереотипів українського етносу. (20 б.)	
<i>3. Вкажіть правильні відповіді:</i>	
1. Хто з античних мислителів вивчаючи характер персів, аналізував еволюцію окремих рис, типових для даного народу, як такі, що змінюються у зв'язку з конкретними обставинами? (2 б.)	
а) Сократ;	
б) Платон;	
в) Аристотель;	
г) Ксенофонт.	
2. Який відомий український мислитель у своїй праці «Дві руські народності» писав, що на національний характер впливає як географічне положення, так й історичні обставини? (2 б.)	
а) П. Чубинський;	
б) М. Костомаров;	
в) О. Потебня;	
г) С. Подолинський.	
3. Етнічна психологія дотримується методологічного принципу, який є прийнятим у загальній психології: (2 б.)	
а) соціального підходу;	
б) порівняння та зіставлення значимих величин;	
в) системного;	
г) історично-гносеологічного підходу.	
4. Цивілізаційним феноменом етнорелігійного буття Західної України є: (2 б.)	
а) православ'я;	
б) протестантизм;	
в) греко-католицизм;	
г) єговізм.	
5. До представників інформаційної концепції етносу відносять: (2 б.)	
а) Ю. Бромлея;	
б) Л. Гумільова;	
в) С. Арутюнова;	
г) Г. Маркова.	

ЗРАЗОК ЕКЗАМЕНАЦІЙНОГО БІЛЕТУ

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Освітньо-кваліфікаційний

рівень бакалавр

Напрямок підготовки

6.030102

Спеціальність Психологія

Семестр 7

Навчальна дисципліна

Етнопсихологія

ЕКЗАМЕНАЦІЙНИЙ БІЛЕТ № 1

1. Екологічний чинник формування етнопсихології українців.
2. Архетипи колективного несвідомого як основи психічного складу етносу.
3. Етнопсихологічні особливості етносів Середньої Азії та Казахстану (узбеки, туркмени, таджики, киргизи, казахи).

Затверджено на засіданні кафедри політології і державного управління.

Протокол № 3 від «21» жовтня 2014 року.

В.о. зав. кафедри _____ **проф. Токар М.Ю.**
(підпис) (прізвище та ініціали)

Екзаменатор _____ **доц. Мелеганіч Г.І.**
(підпис) (прізвище та ініціали)

9. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

Базова:

1. Баронин А.С. Этническая психология / Анатолий Станиславович Баронин. – К. : Тандем, 2000. – 264 с.
2. Галустова О.В. Этнопсихология: Конспект лекций / О.В. Галустова. – М. : Приор-издат, 2005. – 160 с.
3. Данилюк І. Етнічна психологія як галузь наукового знання: історико-теоретичний вимір: Монографія / Іван Васильович Данилюк. – К. : «САММІТ-КНИГА», 2010. – 432 с.
4. Етнопсихологія / [Л.Е. Орбан, В.Д. Хрущ, В.К. Ларіонова та ін.]. – Івано-Франківськ : Прикарпатський ун-т ім. В. Стефаника, 1994. – 83 с.
5. Крысько В.Г. Этническая психология: Учеб пособие для студ. высш. Учеб. Заведений / Владимир Гаврилович Крысько. – М. : Издательский центр «Академия», 2002. – 320 с.
6. Львовичкіна А.М. Етнопсихологія: Навч. посіб. / Антоніна Михайлівна Львовичкіна. – К. : МАУП, 2002. – 144 с.
7. Павленко В. М. Етнопсихологія : Навч. посіб. / В.М. Павленко, С.О. Таглінін. – К. : Сфера, 1999. – 407 с.
8. Пірен М.І. Основи етнопсихології / Марія Іванівна Пірен. – К. : Друкарня МВС України, 1998. – 436 с.
9. Савицька О.В. Етнопсихологія: Навч. посібн. / О.В. Савицька, Л.М. Співак. – К. : Каравела, 2011. – 264 с.
10. Стефаненко Т.Г. Этнопсихология: Учебник для вузов / Татьяна Гавриловна Стефаненко. – 3-е изд., испр. и доп. – М. : Аспект Пресс, 2003. – 368 с.

Допоміжна

1. Аугустинавичюте А. Соционика: Психотипы. Тесты / Сост. Л.Филиппов / Аушра Аугустинавичюте. – М. : ООО “Фирма “Издательство АСТ”; СПб. : Terra Fantastica, 1998. – 416 с.
2. Блок М. Феодальное общество. Пер. с фр. М.Ю. Кожевниковой / Марк Блок. – М. : Издательство им. Сабашниковых, 2003. – 504 с.
3. Бромлей Ю.В. Этнос и этнография / Юлиан Владимирович Бромлей. – М. : Наука, 1973. – 284 с.
4. Восленский М.С. Номенклатура. Господствующий класс Советского Союза / Михаил Сергеевич Восленский. – М.: «Советская Россия» совм. с МП «Октябрь», 1991. – 624 с.
5. Гачев Г. Национальные образы мира. Космо-Психо-Логос / Георгий Гачев. – М. : Издательская группа «Прогресс» - «Культура», 1995. – 480 с.

6. Гумилев Л.Н. Этногенез и биосфера Земли / Сост. и общ. ред. А.И. Куркчи / Лев Николаевич Гумилев. – М. : «Институт ДИ ДИК», 1997. – 640 с.
7. Эванс-Причард Э. История антропологической мысли / Эдвард Эванс-Причард; Пер. с англ. А.Л. Елфимова; Ст. А.А. Никишенкова. – М. : Вост. лит., 2003. – 358 с.
8. Эванс-Причард Э.Э. Нуэры. Описание способов жизнеобеспечения и политических институтов одного из нилотских народов / Эдвард Эванс-Причард. – М. : Наука. Главная редакция восточной литературы, 1983. – 236 с.
9. Енгельс Ф. Походження сім'ї, приватної власності і держави. У зв'язку з дослідженнями Льюїса Г. Моргана / Фрідріх Енгельс. – К. : Політвидав України, 1981. – 186 с.
10. Каганець І. Нація золотих комірців. Психоінформаційна концепція України / Ігор Каганець. – Тернопіль : Мандрівець, 2005. – 208 с.
11. Лебон Г. Психология народов и масс / Гюстав Лебон; пер. с франц. – Челябинск : Социум, 2010. – 379 с.
12. Леви-Строс К. Структурная антропология / Клод Леви-Строс. – М. : Наука, 1983. – 536 с.
13. Мердок Дж.П. Социальная структура. Пер. с англ. А.В. Коротаева / Джордж Питер Мердок. – М. : ОГИ, 2003. – 608 с.
14. Нежурина-Кузничная Н.Ю. Популярная этнопсихология / Наталья Юрьевна Нежурина-Кузничная. – Мн. : Харвест, 2004. – 384 с.
15. Салинз М. Экономика каменного века / Маршалл Салинз. – М. : ОГИ, 2000. – 296 с.
16. Тьоніс Ф. Спільнота та суспільство / Пер. з нім. / Фердинанд Тьоніс. – К. : Дух і Літера, 2005. – 262 с.
17. Фрезер Дж.Дж. Золотая ветвь: Исследование магии и религии / Пер. с англ. / Джеймс Джордж Фрезер. – М.: ООО «Фирма «Издательство АСТ», 1998. – 784 с.
18. Сенько І. Ментальність русинів-українців / Іван Сенько. – Ужгород : Патент, 1996. – 136 с.
19. Сухарев В.А. Психология народов и наций / В.А. Сухарев, М.В. Сухарев. – Д. : Сталкер, 1997. – 400 с.
20. Шпет Г.Г. Введение в этническую психологию / Густав Густавович Шпет. – СПб. : Издательский дом «П.Э.Т.при участии издательства «Алетейя», 1996. – 155 с.

13. Интернет-ресурси

1. <http://ethnopsychology.narod.ru> // Етнопсихологія. Онлайновий навчальний центр.

2. <http://www.etnopsy.ru> // Кафедра етнопсихології і психологічних проблем полікультурної освіти Московського міського психолого-педагогічного університету.
3. <http://www.iea.ras.ru> // Інститут етнології та антропології Російської Академії Наук.
4. <http://svlourie.narod.ru> // Сайт Світлани Лур'є. Етнопсихологія.
5. <http://docent-psy.ucoz.net/index/ehtnopsikhologija/0-52> // Сайт доцента Дм.А. Смілова. Етнопсихологія.
6. http://makhniy.blogspot.com/2010/07/blog-post_2036.html // Микола Махній. Людина етнічна. Етнопсихологія в запитаннях і відповідях.
7. <http://centersvarog.org/kiselev.html> // Центр етнопсихології «Сварог».
8. <http://www.socionic.ru> // Соціоніка та інші типології.
9. <http://www.ethnonet.ru> // Етно-журнал.
10. <http://www.komi.com/Folk/index.htm> // Етнографічна електронна енциклопедія.

10. ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО МОДУЛЬНОГО КОНТРОЛЮ (ІСПИТ)

1. Предмет та завдання етнопсихології.

1. Зв'язок етнопсихології з іншими науками.
2. Методологічні принципи та методи етнопсихології.
3. Етнопсихологічні уявлення в епоху античності та середньовіччя (Геродот, Гіппократ, Платон, Теофраст, Ксенофонт, Марко Поло та ін.).
4. Етнопсихологічні ідеї доби просвітництва (д. Юм, ш. Монтеск'є, к. Гельвецій, й. Гердер).
5. Становлення західної етнопсихології в XIX ст. (г. Штейнталь, м. Лацарус, в. Вундт, г. Лебон).
6. Американська етнопсихологічна школа (ф. Боас, р. Бенедикт, м. Мід, а. Кардінер).
7. Порівняльно-культурна психологія в. Ріверса.
8. Тести інтелекту та вивчення зорових ілюзій в західній етнопсихології.
9. Кодування та категоризація кольорів в західній етнопсихології.
10. Особливості формування етнопсихології в російській імперії (м. Чернишевський, м. Данилевський, м. Надєждін, к. Кавелін, к. Бер, в. Соловйов, м. Бердяєв).
11. Розвиток етнопсихології в сср (в. Бехтерєв, д. Овсяннико-Куликовський, г. Шпет, л. Виготський, о. Лурія, б. Поршнев та ін.).
12. Еволюція української етнопсихологічної думки у XVIII–XIX ст.
13. Розвиток етнопсихології в Україні у XX ст.
14. Психологічна характеристика етносу за л. Гумільовим.

15. Етнічні риси психіки та етнічна самосвідомість в теорії ю. Бромлея.
16. Психоінформаційна концепція етносу. Етносоціоніка (о. Букалов, і. Каганець).
17. Соціонічна модель міжетнічних відносин на закарпатті.
18. Структурні компоненти психічного складу етносу.
19. Архетипи колективного несвідомого як основи психічного складу етносу.
20. Ментальність як інтегральна етнопсихологічна ознака етносу.
21. Психологічна суть та зміст національного характеру.
22. Поняття та головні ознаки національної свідомості.
23. Етнічна самосвідомість. Маргінальність.
24. Структура та зміст етнічних стереотипів.
25. Ознаки та умови виникнення етноцентризму.
26. Сутність, види та стадії розвитку міжетнічних конфліктів.
27. Стратегії поведінки в міжетнічному конфлікті та шляхи його подолання.
28. Теорія етносу с. Широкогорова.
29. Теорія етносу л. Гумільова.
30. Соціальні теорії етносу.
31. Примордіалістські концепції етнічності.
32. Інструменталістська концепція етнічності.
33. Конструктивістська концепція етнічності.
34. Релігійний фактор формування етнічних спільнот.
35. Географічний фактор формування етнічних спільнот.
36. Невербальні особливості спілкування етнічних спільнот.
37. Психологічне сприйняття часу представниками етнічних спільнот.
38. Екологічний чинник формування етнопсихології українців.
39. Геополітичний фактор формування етнопсихології українців.
40. Історичний фактор формування етнопсихології українців.
41. Релігійний чинник формування етнопсихології українців.
42. Сім'я та формування українського національного характеру.
43. Психічний склад та риси національного характеру українського етносу.
44. Етнопсихологічні особливості росіян.
45. Етнопсихологічні особливості білорусів.
46. Етнопсихологічні особливості євреїв.
47. Етнопсихологічні особливості етносів північного кавказу (осетини, абхаз, адигейці, черкеси, кабардинці, аварці, лезгини, чеченці, інгуші та ін.).
48. Етнопсихологічні особливості представників тюркської групи етносів (татари, башкири, чуваші, тувинці та ін.).

49. Етнопсихологічні особливості етносів прибалтики (литовці, латвійці, естонці).
50. Етнопсихологічні особливості етносів середньої азії та казахстану (узбеки, туркмени, таджики, киргизи, казахи).
51. Етнопсихологічні особливості етносів закавказзя (грузини, вірмени, азербайджанці).
52. Національно-психологічні особливості представників германських етносів (американці, англійці, німці).
53. Національно-психологічні особливості романських етносів (французи, італійці, іспанці).
54. Національно-психологічні особливості турків.
55. Національно-психологічні особливості арабів.
56. Національно-психологічні особливості японців.
57. Національно-психологічні особливості китайців.
58. Особливості британського ділового стилю.
59. Особливості американського ділового стилю.
60. Особливості німецького ділового стилю.
61. Особливості французького ділового стилю.
62. Особливості італійського ділового стилю.
63. Особливості іспанського ділового стилю.
64. Особливості шведського ділового стилю.
65. Особливості японського ділового стилю.
66. Особливості китайського ділового стилю.
67. Особливості корейського ділового стилю.
68. Особливості арабського ділового стилю.

11. ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ КОНТРОЛЮ ЯКОСТІ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ

- Представником якої наукової традиції був Клод Леві-Стросс?
  - а) британського функціоналізму;
  - б) французького структуралізму;
  - в) американського неоеволюціонізму;
  - г) потестарно-політичної етнографії.
- Індіанський звичай роздачі накопичених багатств під час особливого свята називають:
  - а) ініціація;
  - б) табу;
  - в) полюддя;
  - г) потлач.
- До ірокезького типу спорідненості належать:
  - а) маорі;

- б) кроу;
  - в) інуїти;
  - г) навахо.
- За традицією Старший жуз у казахів постачав країні:
- а) правителів;
  - б) митців;
  - в) інженерів;
  - г) воїнів.
- Хто із дослідників у своїй праці в розділі «Один день Дениса Івановича» описав типовий робочий день радянського партноменклатурника?
- а) Микола Крадін;
  - б) Михайло Восленський;
  - в) Леонід Васильєв;
  - г) Валерій Тішков.
- Лінійну модель залежності появою майнової нерівності та класів і виникненням держави у своїх дослідженнях запропонував:
- а) Карл Каутський;
  - б) Фрідріх Енгельс;
  - в) Карл Вітфогель;
  - г) Джеймс Фрезер..
- Доповніть речення: «В Полінезії общинники вірили в особливу, священну ... вождів»:
- а) булопве;
  - б) сульде;
  - в) ману;
  - г) окі.
- На противагу елітній Півночі в таджиків інтереси жителів сільськогосподарських районів відображає:
- а) кулябське угруповання;
  - б) гіссарське угруповання;
  - в) гамарське угруповання;
  - г) бадахшанське угруповання.
- Ідею расового детермінізму в своїх працях відстоював:
- а) Г. Лебон;
  - б) Г. Штейнталь;
  - в) К. Бер;
  - г) К. Юнг.
- Хто запропонував концепцію «базової структури особистості»?
- а) Р. Бенедикт;
  - б) А. Кардінер;
  - в) Р. Лінтон;
  - г) М. Мід.

- Який з названих різновидів асоціативного експерименту є найрозповсюдженішим в етнопсихології:
  - а) спрямований асоціативний;
  - б) неспрямований асоціативний;
  - в) вільний асоціативний з обмеженою кількістю реакцій;
  - г) вільний асоціативний з безліччю реакцій.
- Сукупність соціально-психологічних рис (установок, стереотипів), які властиві нації на певному етапі розвитку і які проявляються у ціннісному ставленні до навколишнього світу, а також у культурі, традиціях, звичаях, обрядах називають:
  - а) національною свідомістю;
  - б) національною ідеєю;
  - в) національною ідеологією;
  - г) національним характером.
- На якому рівні етнічні стереотипи зумовлюють оцінку, ставлення до особливостей певної етнічної групи:
  - а) когнітивному;
  - б) емотивному;
  - в) афективному;
  - г) конативному.
- Ретельно вивчає проблематику етносоціоніки в Україні, ілюструючи свої студії на сторінках часопису «Перехід-IV» та узагальнивши в праці «Нація золотих комірців. Психоінформаційна концепція України»:
  - а) І. Каганець;
  - б) О. Букалов;
  - в) В. Пасічник;
  - г) С. Чурюмов.
- Думки, судження, оцінки представниками етнічної групи стосовно власного етнічного «Я» прийнято називати:
  - а) автостереотипами;
  - б) метастереотипами;
  - в) гетеростереотипами;
  - г) гомостереотипами.
- Назва якого етносу перекладається як «люди країни ранкової прохолоди»?
  - а) китайців;
  - б) корейців;
  - в) японців;
  - г) хіндустанців.
- Хто запровадив у науковий обіг поняття «культурний релятивізм»?
  - а) Г. Штейнталь;
  - б) М. Лацарус;

- в) М. Данилевський;
- г) Ф. Боас.

- Перше лабораторне дослідження етнічних стереотипів методом «підбору рис» було здійснено у США в 1933 році:

- а) Р. Лап'єром;
- б) Р. Бохнером;
- в) В. Катцем і Д. Брейлі;
- г) Е. Богардусом.

- Структурні елементи людської психіки, що знаходяться у колективному підсвідомому, яке є загальним для усього людства називають:

- а) архетипами;
- б) ментальністю;
- в) стереотипами;
- г) установками.

- Хто запропонував поняття «модальна особистість»?

- а) М. Мід;
- б) Р. Лінтон;
- в) Р. Бенедикт;
- г) А. Кардінер.

- Етнічна психологія дотримується методологічного принципу, який є прийнятним у загальній психології:

- а) єдності психіки та діяльності;
- б) соціального підходу;
- в) порівняння та зіставлення значимих величин;
- г) історично-гносеологічного підходу.

- Стосунки між українцями та росіянами як представниками соціотипів «Достоевський» (етико-інтуїтивний інтроверт) та «Єсенін» (інтуїтивно-етичний інтроверт) визначаються в соціонічній парадигмі як:

- а) дуальні;
- б) тотожні;
- в) квазітотожні;
- г) конфліктні.

- Внутрішній стан готовності особистості або груп людей до специфічного, характерного тільки для них (представників певного етносу) прояву почуттів, інтелектуально-пізнавальної та вольової активності, динаміку та характеру взаємодії, спілкування, які відповідають існуючим національним традиціям називають:

- а) етнічним стереотипом;
- б) етнічною установкою;
- в) етнічною традицією;
- г) етнічною свідомістю.

- Розуміння етикету якого народу забороняє співбесіднику давати прямолінійні відповіді, бути категоричним; під час бесід також уникають поспіху та суєти?
  - а) американців;
  - б) німців;
  - в) євреїв;
  - г) арабів.
- Природний експеримент в етнопсихології вперше було запропоновано американським психологом:
  - а) Р. Лап'єром;
  - б) Р. Бохнером;
  - в) В. Катцем і Д. Брейлі;
  - г) Е. Богардусом.
- Доповніть речення: «Сучасний російський вчений-етнолог В. Тішков у своїх працях обґрунтував ... концепцію етнічності».
  - а) примордіалістську;
  - б) інструменталістську;
  - в) конструктивістську;
  - г) ситуативну.
- Етнічна психологія дотримується методологічного принципу, який є прийнятним у загальній психології:
  - а) соціального підходу;
  - б) особистісного підходу;
  - в) порівняння та зіставлення значимих величин;
  - г) історично-гносеологічного підходу.
- Який елемент етностереотипів визначає сам факт констатації особливостей етнічної групи?
  - а) когнітивний;
  - б) емотивний;
  - в) афективний;
  - г) конативний.
- Хто вважав предметом етнопсихології вивчення соціально-історичного розвитку етносу, його ступеней та форм?
  - а) Г. Шпет;
  - б) Л. Виготський;
  - в) Г. Лебон;
  - г) Г. Штейнталь.
- Представники якого етносу тривалий період конфліктували з урядом Іспанії, організувавши в 1959 році націоналістичну воєнізовану структуру ЕТА?
  - а) каталонці;
  - б) галісійці;

- в) баски;
- г) корсиканці.
- Яким інтегральним соціотипом дослідники описують угорський етнос?
  - а) етико-інтуїтивний екстраверт («Гамлет»);
  - б) етико-сенсорний екстраверт («Гюго»);
  - в) сенсорно-етичний екстраверт («Наполеон»);
  - г) логіко-інтуїтивний екстраверт («Лондон»).
- У представників якої національної спільноти формами ввічливого звернення до сторонніх є Don, Senior та Exselenzia – стосовно чоловіків і Dona, Seniors – стосовно жінок?
  - а) італійців;
  - б) іспанців;
  - в) французів;
  - г) німців.
- Що вимірює шкала соціальної дистанції Е. Богардуса ?
  - а) установки індивіда щодо певних етнічних груп;
  - б) зовнішні ознаки етнічних груп за певним кольором;
  - в) рівень економічного добробуту тої чи іншої етнічної групи;
  - г) стратифікацію етнічної групи в суспільстві.
- Хто запропонував метод інтерв'ю в етнопсихології?
  - а) Р. Лап'єр;
  - б) М. Люшер;
  - в) Е. Богардус;
  - г) Т. Ван Дейк.
- Неспівпадіння реальних дій та словесних (вербальних) відповідей в етнопсихології отримало назву:
  - а) «когнітивний дисонанс»;
  - б) «асиметрія»;
  - в) «дисфункція»;
  - г) «парадокс Лап'єра».
- Схильність етнічних груп сприймати й оцінювати навколишній світ, природні та соціальні явища і процеси лише через призму традицій і норм власної групи, що їх вважають за загальний еталон називають:
  - а) ментальністю;
  - б) етноцентризмом;
  - в) націоналізмом;
  - г) патріотизмом.
- Етнічна психологія дотримується методологічного принципу, який є прийнятим у загальній психології:
  - а) соціального підходу;
  - б) порівняння та зіставлення значимих величин;
  - в) відображення;

- г) історично-гносеологічного підходу.
- Внутрішньодержавний конфлікт між етнічними громадами греків та турків 60–70-х роках XX ст. мав місце на острові:
  - а) Крит;
  - б) Кіпр;
  - в) Карпатос;
  - г) Родос.
- Яким інтегральним соціотипом дослідники описують румунський етнос?
  - а) етико-інтуїтивний екстраверт («Гамлет»);
  - б) етико-сенсорний екстраверт («Гюго»);
  - в) сенсорно-етичний екстраверт («Наполеон»);
  - г) логіко-інтуїтивний екстраверт («Лондон»).
- Представники якої спільноти не схвалюють доторкань у процесі спілкування?
  - а) араби;
  - б) латиноамериканці;
  - в) японці;
  - г) італійці.
- Які два класи наук виділяли вчені-мовознавці Г. Штейнталь та М. Лацарус?
  - а) яка вивчає мову та культуру;
  - б) яка вивчає природу та дух;
  - в) яка вивчає свідоме та несвідоме етнічних спільнот;
  - г) яка вивчає релігію та духовність.
- Хто з мислителів започаткував географічний детермінізм у з'ясуванні етнопсихологічних відмінностей народів світу?
  - а) Платон;
  - б) Гіппократ;
  - в) Ксенофонт;
  - г) Аристотель.
- Етнічна психологія дотримується методологічного принципу, який є прийнятим у загальній психології:
  - а) соціального підходу;
  - б) порівняння та зіставлення значимих величин;
  - в) детермінізму;
  - г) історично-гносеологічного підходу.
- Який компонент ментальності складається зі знання про об'єкти і ситуації життєдіяльності, які є результатом набуття індивідуального життєвого досвіду?
  - а) емотивний;
  - б) конативний;
  - в) афективний;

- г) когнітивний.
- До представників інформаційної концепції етносу відносять:
  - а) Ю. Бромлея;
  - б) Л. Гумільова;
  - в) М. Чебоксарова;
  - г) Г. Маркова.
- Представники якого етносу колишньої Югославії сповідують іслам?
  - а) серби;
  - б) хорвати;
  - в) македонці;
  - г) боснійці.
- Яким інтегральним соціотипом дослідники описують ромський етнос?
  - а) етико-інтуїтивний екстраверт («Гамлет»);
  - б) етико-сенсорний екстраверт («Гюго»);
  - в) сенсорно-етичний екстраверт («Наполеон»);
  - г) логіко-інтуїтивний екстраверт («Лондон»).
- Представники якої спільноти не схвалюють доторкань у процесі спілкування?
  - а) араби;
  - б) латиноамериканці;
  - в) індійці;
  - г) італійці.
- Хто з античних мислителів вивчаючи характер персів, аналізував еволюцію окремих рис, типових для даного народу, як такі, що змінюються у зв'язку з конкретними обставинами?
  - а) Сократ;
  - б) Платон;
  - в) Аристотель;
  - г) Ксенофонт.
- Який відомий український мислитель у своїй праці «Дві руські народності» писав, що на національний характер впливає як географічне положення, так й історичні обставини?
  - а) П. Чубинський;
  - б) М. Костомаров;
  - в) О. Потебня;
  - г) С. Подолинський.
- Етнічна психологія дотримується методологічного принципу, який є прийнятим у загальній психології:
  - а) соціального підходу;
  - б) порівняння та зіставлення значимих величин;
  - в) системного;
  - г) історично-гносеологічного підходу.

- Цивілізаційним феноменом етнорелігійного буття Західної України є:
  - а) православ'я;
  - б) протестантизм;
  - в) греко-католицизм;
  - г) єговізм.
- До представників інформаційної концепції етносу відносять:
  - а) Ю. Бромлея;
  - б) Л. Гумільова;
  - в) С. Арутюнова;
  - г) Г. Маркова.
- Представники якого етносу, що компактно проживає в Україні, сповідують юдаїзм?
  - а) кримські татари;
  - б) караїми;
  - в) гагаузи;
  - г) болгары.
- Яким інтегральним соціотипом дослідники описують євреїв?
  - а) етико-інтуїтивний екстраверт («Гамлет»);
  - б) етико-сенсорний екстраверт («Гюго»);
  - в) сенсорно-етичний екстраверт («Наполеон»);
  - г) логіко-інтуїтивний екстраверт («Лондон»).
- Представники якої національної спільноти вважають годинник нагадуванням плинності часу та асоціюють його із смертю?
  - а) араби;
  - б) євреї;
  - в) британці;
  - г) китайці.

12. ШКАЛА ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ СТУДЕНТІВ

Сума балів за 100-бальною шкалою	Оцінка в ECTS	Значення оцінки ECTS	Критерії оцінювання	Рівень компетентності	Оцінка за національною шкалою	
					екзамен	залік
90-100	A	відмінно	Студент виявляє особливі творчі здібності, вміє самостійно здобувати знання, без допомоги викладача знаходить та опрацьовує необхідну інформацію, вміє використовувати набуті знання і вміння для прийняття рішень у нестандартних ситуаціях, переконливо аргументує відповіді, самостійно розкриває власні обдарування і нахили	Високий (творчий)	відмінно	зараховано
82-89	B	дуже добре	Студент вільно володіє вивченим обсягом матеріалу, застосовує його на практиці, вільно розв'язує вправи і задачі у стандартних ситуаціях, самостійно виправляє допущені помилки, кількість яких незначна	Достатній (конструктивно-варіативний)	добре	
74-81	C	добре	Студент вміє зіставляти, узагальнювати, систематизувати інформацію під керівництвом викладача; в цілому самостійно застосовував-ти її на практиці; контролювати власну діяльність; виправляти помилки, серед яких є суттєві, добирати аргументи для підтвердження думок			

64-73	D	задовільно	Студент відтворює значну частину теоретичного матеріалу, виявляє знання і розуміння основних положень; з допомогою викладача може аналізувати навчальний матеріал, виправляти помилки, серед яких є значна кількість суттєвих	Середній (репродуктивний)	задовільно	
60-63	E	достатньо	Студент володіє навчальним матеріалом на рівні, вищому за початковий, значну частину його відтворює на репродуктивному рівні			
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання семестрового контролю	Студент володіє матеріалом на рівні окремих фрагментів, що становлять незначну частину навчального матеріалу	Низький (рецептивно-продуктивний)	незадовільно	незараховано
1-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням залікового кредиту	Студент володіє матеріалом на рівні елементарного розпізнання і відтворення окремих фактів, елементів, об'єктів			

Згідно з рішенням Вченої ради УжНУ від 25 березня 2010 р. та «Тимчасового положення про систему оцінювання навчальної діяльності, порядок переведення, відрахування та поновлення студентів, які навчаються за кредитно-модульною системою організації навчального процесу в УжНУ» (від 15 лютого 2007 р.) навчальна діяльність студента оцінюється наступним чином.

Для лекційно-практичних, лекційно-лабораторних або лекційно-семінарських дисциплін 50 % балів оцінки модульного контролю виставляє лектор на підставі результатів перевірки рівня засвоєння

теоретичного матеріалу дисципліни (теоретичний компонент оцінки). Теоретичний компонент оцінки складається з сумарних результатів проведених викладачем контрольних робіт.

50 % балів (практичний компонент) виставляє викладач, який веде практичні, лабораторні або семінарські заняття. Практичний компонент оцінки модульного контролю лекційно-практичних, лекційно-лабораторних або лекційно-семінарських дисциплін складає поточна успішність – усні та письмові відповіді під час занять (не більше 30 % балів), оцінка письмових домашніх завдань або підготовки, виконання та захисту лабораторних робіт (не більше 20 % балів).

За звичайний (недиференційований) залік національна оцінка «зараховано» відповідає оцінці від 60 до 100 балів (за 100-бальною шкалою), а оцінка «незараховано» – від 35 до 59 балів.

За результатами двох модульних контролів визначається підсумкова семестрова оцінка успішності студента (середній бал за два модульні контролі) з кожної навчальної дисципліни за 100-бальною шкалою та виставляється державна оцінка за розширеною національною шкалою («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно») відповідно до шкали переведення балів.

Студент, який отримав до 34 балів не допускається до складання іспиту / заліку та повинен відпрацювати матеріал з дисципліни в установленому порядку.

Інформація про підсумкову успішність студентів з навчальної дисципліни за семестр подається викладачем у деканат.

Змістові модулі з предмету «Етнопсихологія» оцінюються наступним чином:

Модульна контрольна робота	Оцінка за роботу на практичних заняттях	Самостійна та індивідуальна робота студента	Всього
50 балів	30	20	100

Семестрова оцінка є результатом середнього арифметичного балів двох змістових модульних контролів (наприклад, студент за результатами першого модульного контролю набрав 80 балів; за результатами другого модульного контролю отримав 90 балів; семестрова оцінка у подібному випадку виставляється так: $(80+90) / 2 = 85$ (за шкалою ECTS – «В»; за розширеною національною шкалою – «дуже добре»).

Навчально-методичне видання

**ЕТНОПСИХОЛОГІЯ: НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ
РЕКОМЕНДАЦІЇ**

Зан Михайло Петрович, Мелеганич Ганна Ігорівна

Навчально-методична серія «КАФЕДРА» / № 27

(створена рішенням кафедри політології і державного управління ФСН
УжНУ, протокол № 7 від 26 лютого 2014 року)

М

**Зан М., Мелеганич Г. Етнопсихологія: навчально-методичні
рекомендації** / Михайло Зан, Ганна Мелеганич; Навчально-методична
серія «КАФЕДРА» / № 26; [Ужгород. нац. ун-т; Факультет сусп. наук;
Каф. політології і держ. управління]. – Ужгород, 2015. – 48 с.

**УДК
ББК Ф**